KORXONALARDA MOLIYAVIY NATIJALAR HISOBI VA AUDITI INTEGRATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Rajabboyev Muxammadjon Ma'rufojon o'g'li
Andijon davlat texnika instituti talabasi
A.Qosimov
Andijon davlat texnika instituti katta o'qituvchi

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalarda moliyaviy natijalar hisobi va audit jarayonlarining integratsiyasini takomillashtirishning nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilingan. Moliyaviy natijalarni shakllantirish, ularni hisobga olish va auditdan o'tkazish jarayonlaridagi muammolar o'rganilib, integratsiyalashgan yondashuvning afzalliklari asoslab berilgan. Shuningdek, zamonaviy xalqaro standartlar asosida hisob va audit o'zaro bog'liqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Moliyaviy natijalar, audit, integratsiya, buxgalteriya hisobi, IFRS, audit xavfi, korxona samaradorligi.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning moliyaviy natijalari ularning iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Moliyaviy natijalar hisobi korxonaning daromadlari, xarajatlari va sof foydasini shakllantirish jarayonini aks ettirsa, audit ushbu ma'lumotlarning ishonchliligini tekshiruvchi mustaqil nazorat mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Bugungi kunda global iqtisodiyotda moliyaviy axborotlarning shaffofligi va ishonchliligi talab darajasi oshib bormoqda. Shu sababli moliyaviy natijalar hisobi va audit jarayonlarini alohida emas, balki integratsiyalashgan tizim sifatida ko'rib chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Integratsiya orqali axborotlar tezkorligi oshadi, xatoliklar kamayadi hamda boshqaruv qarorlarining sifati yaxshilanadi.

Shuningdek, korxonalarda hisob va audit jarayonlarining o'zaro uyg'unlashuvi ichki nazorat tizimining kuchayishiga va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga moslashuviga xizmat qiladi. Shu jihatdan ushbu mavzu ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism

Moliyaviy natijalar hisobi va audit o'rtasidagi bog'liqlik masalasi xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan.

R.N. Belkaoui o'zining "Accounting Theory" asarida moliyaviy hisobotlar foydalanuvchilari uchun axborotning ishonchliligi audit jarayoni orqali ta'minlanishini ta'kidlaydi va hisob hamda auditni yagona axborot tizimining ikki muhim elementi sifatida ko'rsatadi. [1]

J. K. Horngren esa "Cost Accounting: A Managerial Emphasis" asarida moliyaviy natijalarni shakllantirishda xarajatlar hisobi muhim o'rin tutishini va audit ushbu jarayonlarning to'g'riligini tekshiruvchi mexanizm ekanligini asoslab beradi. [2]

IFRS standartlarini ishlab chiquvchi IASB tashkiloti tomonidan nashr etilgan "IFRS Conceptual Framework" hujjatida moliyaviy hisobotlarning sifat xususiyatlari (ishonchlilik, taqqoslanish, to'liqlik) audit orqali ta'minlanishi zarurligi qayd etilgan. [3]

O'zbekistonlik olim A. Qodirovning "Buxgalteriya hisobi nazariyasi" asarida moliyaviy natijalar hisobi korxona boshqaruv tizimining asosiy elementi ekanligi va audit bilan integratsiya qilish orqali axborotlar sifati oshishi ta'kidlanadi. [4]

Shuningdek, S. Karimov "Audit asoslari" kitobida audit jarayonining asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlash ekanligini va bu jarayon hisob tizimi bilan uzviy bog'liqligini qayd etadi. [5]

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, moliyaviy natijalar hisobi va audit o'rtasidagi integratsiya zamonaviy korporativ boshqaruv tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir.

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va iqtisodiy-statistik usullar qo'llanildi. Moliyaviy natijalar hisobi va audit jarayonlari o'rtasidagi bog'liqlik nazariy jihatdan o'rganildi hamda amaliy korxona ma'lumotlari asosida tahlil qilindi. Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari va

audit standartlari talablariga moslik darajasi baholandi. Tadqiqot davomida integratsiyalashgan modelning afzalliklari va mavjud muammolari aniqlanib, takomillashtirish bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Korxonalarda moliyaviy natijalar hisobi va audit integratsiyasi hozirgi kunda muhim boshqaruv vositasiga aylanib bormoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy tizimda hisob va audit alohida jarayonlar sifatida olib boriladi, bu esa axborotning kechikishi va xatoliklar ehtimolini oshiradi.

Integratsiyalashgan yondashuvda esa moliyaviy natijalar shakllanishi jarayonida audit elementlari (ichki nazorat, risk baholash) bevosita hisob tizimiga kiritiladi. Bu esa moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini sezilarli darajada oshiradi.

Quyidagi jadvalda an’anaviy va integratsiyalashgan yondashuvlar qiyosiy tahlil qilingan:

1-jadval

Moliyaviy natijalar hisobi va audit tizimlarining qiyosiy tahlili

Ko‘rsatkichlar	An’anaviy yondashuv	Integratsiyalashgan yondashuv
Axborot tezligi	Past	Yuqori
Xatolik darajasi	Nisbatan yuqori	Past
Nazorat tizimi	Keyingi bosqichda	Jarayon davomida
Qaror qabul qilish	Kechikkan	Operativ
Audit samaradorligi	Cheklangan	Yuqori

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, integratsiyalashgan tizimda moliyaviy natijalarni shakllantirish jarayonida audit risklari 25–35% ga kamayadi, axborot ishonchliligi esa sezilarli darajada oshadi.

Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar (ERP tizimlari, avtomatlashtirilgan buxgalteriya platformalari) hisob va audit integratsiyasini yanada samarali amalga oshirish imkonini bermoqda. Bu esa korxonalarda moliyaviy boshqaruvni optimallashtirishga xizmat qiladi

Xulosa

Korxonalarda moliyaviy natijalar hisobi va audit integratsiyasini takomillashtirish zamonaviy iqtisodiy sharoitda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hisob va audit jarayonlarini birlashtirish moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshiradi, boshqaruv qarorlarini tezlashtiradi va risklarni kamaytiradi.

Integratsiyalashgan yondashuv korxonalarda ichki nazorat tizimini kuchaytiradi hamda xalqaro standartlarga mos moliyaviy hisobotlarni shakllantirish imkonini beradi. Kelgusida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali ushbu tizim yanada takomillashtirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Belkaoui A.R. Accounting Theory. Thomson Learning, USA, 2004, 612 p.
2. Horngren C.T., Datar S.M., Rajan M. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. Pearson, USA, 2015, 896 p.
3. IASB. IFRS Conceptual Framework for Financial Reporting. International Accounting Standards Board, London, 2018, 150 p.
4. Qodirov A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2020, 320 b.
5. Karimov S. Audit asoslari. Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019, 280 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Moliyaviy hisobotni tuzish va taqdim etish qoidalari. Toshkent, 2021, 95 b.
7. Arens A., Elder R. Auditing and Assurance Services. Pearson, USA, 2017, 784 p.